

Verdens største vikingeskib, det norske Harald Hårfager, er ikke en rekonstruktion, men et helt nybygget skib – dog klart inden for traditionen.

FOTO: SCANPIX

AF ANDERS LUNDT HANSEN

Vikinger her, vikinger dér, vikinger alle vegne,« sagde dronning Margrethe spørgende, da hun åbnede den internationale 18.

Vikingekongres på Nationalmuseet i København søndag formiddag. Over 110 forskere har og vil indtil lørdag dele deres seneste resultater med kolleger fra omkring 14 forskellige lande.

Hemmeligheden var skibene. De klinkebyggede, sejlførende skibe, i størrelser fra småjoller til tonstunge fragt- eller langskibe, var den praktiske forudsætning for den skandinaviske ekspansion i Middelalderen. Skibene ligger som et flydende fundament under forskernes snesevis af oplæg, der viser, hvordan hele Nordeuropa orienterede sig mod havet. Fra handelspladsernes og storgårdenes placering langs naturlige havne og strategiske vandveje til skibenes sidste rejse, når de i monumentale gravhøje sejlede afdøde fyrster til dødsriget.

I øst snor floderne sig som blå landeveje gennem det russiske landmassiv, og følger man herfra Solens daglige rejse hen over Nordeuropa, ser man, hvordan først Østersøens brakvand og skærgårde trænger ind i kontinentet, hvorefter Nordsøen breder sig ud og opløser landmassen i øgrupper. Til slut slår Atlanterhavets bølger mod klippekyster, fra Island i nord til Bretagne i syd, som den yderste grænse for skandinavernes verden.

Det var en grænse, som skibene også gennembrød, og på konferencen brød forskerne med nye udgravninger, metoder og teorier gennem de historiske lag og lod ny viden skinne frem.

Hvordan foregik for eksempel den skandinaviske ekspansion langs de russiske vandveje, og hvad blev der af de skandinaver, der sejlede mellem Østersøen og Sortehavet? Vi ved, at de oprettede fyrstedømmer baseret på flodhandel, og at de riger som følge af historiens begivenheder og tilfældigheder endte med at blive det moderne Rusland, men hvordan gik det rent faktisk for sig?

DET svarede arkæolog Veronica Murasheva fra det statslige historiske museum i Moskva på, da

Vikingekongres. Viden, nye data og analyser man nu kalder dem. Hvordan organiserede de s

Nyt om den

hun fremlagde sine resultater fra udgravninger ved Gnezdovo langs floden Dnepr små 20 kilometer vest for Smolensk. I 900-tallet anlagde skandinaviske indvandrere en handelsplads og et bådværft på stedet, og det blev en rig mellemstation på vejen mellem Norden og Byzans.

Metoden, som skandinaverne benyttede, var meget lig den måde, handelspladser blev oprettet på i Skandinavien. En række regelmæssige jordlodder blev markeret med hegn af pæle eller pileflet og uddelt til håndværkere og handelsmænd. Og det blev formodentlig gjort af en stormand, der indkrævede afgifter fra handelen, og som var i stand til med magt og diplomati at garantere pladsens sikkerhed. Fundet af grænsehegn og inddeling af jordlodder i Gnezdovo ligner ganske tilsvarende handelspladser i Ribe, Hedeby, Sigtuna og andre steder i Norden.

Samtidig var flodens forløb anderledes i 900-tallet end i dag, så det, der i dag ses som to små søer omkring en bakke, dengang var et par bugtninger på floden rundt om et næs, og her kunne man reparere skibene. Veronica Murasheva har fundet rester af skibsdele, der viser, at stedet fungerede som et værft og værksted for de skibe, der fik skader undervejs, måske på en af overbæringerne mellem floderne.

De nordiske aristokrater, der etablerede sig ved Gnezdovo, blev der til deres dages ende. Det ser man af udgravningerne, der byder på både nordiske og slaviske genstande i en sådan sammenblanding, at det er svært at sige, hvem der var hvem. Tidligere diskussioner om, hvor stor en del af befolkningen der var nordiske indvandrere, og hvor mange der var lokale folk, drukner i den diversitet, der bliver udgravet på byens gravplads. I en enkelt skovfuld skatte finder man både nordiske og slaviske smykker såvel som genstande fra steppernes stammemoder.

Fra de skriftlige kilder ved vi, at skandinaverne efter få generationer påtog sig slaviske navne, så konklusionen er, at der langs floderne opstod en blandingskultur. Det var ikke integration på den måde, at tilflytterne fungerede som et enkelt element i det eksisterende

dynges i disse dage op i gavmilde mængder, hvor 110 forskere fra 14 lande holder træf i København. Det handler om vikingerne, eller hvad sig, hvad troede de på, hvor kom inspirationerne fra?

En skandinavisk ekspansion

samfund. Det var heller ikke assimilation, hvor indvandrere påtog sig den etablerede identitet. Det var snarere inklusion, hvor både tilflyttere og originale beboere ændrede sig og tilsammen i løbet af nogle generationer skabte en ny identitet og kultur.

»Fund af kristne og hedenske symboler i grave og på sten viser, at religionsskiftet i generationer ikke var et spørgsmål om enten-eller, men var et både-og.«

Ad floderne flød blandt andet arabisk sølv og kinesisk silke til Østersøen, hvor de nordiske handelspladser stod klar til at omsætte det til rav, slaver eller kostbarheder som hvalrostand. I Sigtuna og Birka i Midtsverige og i Ribe i Danmark bliver der gravet i disse år, og hvert fund løser gamle gåder og rejser nye spørgsmål. I Birka udgravede arkæologerne stolper fra bådebroen, som kunne dateres til midten af 800-tallet. Det viser, at Birka på det tidspunkt havde en havn på niveau med havnen i Hedeby, hvad der forklarer, hvordan så meget handel rent praktisk kunne føres gennem handelspladsen. Til gengæld rejser det spørgsmålet om, hvor havnen blev placeret i 900-tallet, efter at 800-tals-havnen på grund af naturlig landhævning var blevet for lavvandet.

I Ribe har udgravninger af gravpladsen og strontiumanalyser af de dodes tandemalje løst gåden om, hvor Ribes første indbyggere kom fra. De foreløbige analyser tyder på, at de fleste var fra det danske eller nordtyske område, men det rejser også nye spørgsmål: Gravene er vidt forskellige med hensyn til indretning og gravgaver, så hvorfor er der så mange forskellige begravelseskulturer inden for et så begrænset område? Og hvorfor var det populært at lægge vinger fra ænder og snepper i kvindegave?

EN gåde, som er blevet løst, er mysteriet om de svenske runesten. Det kom frem på Vikingekongressen. Runesten som mindesmærke over stormænd og -kvinder forekommer i Norden fra omkring år 600, og traditionen varede ved i 500 år. I Danmark findes cirka 260 runesten, og det er ikke meget i forhold til de over 2500 runesten, der findes i Sverige, de fleste af dem i det

midtsvenske område omkring Uppland.

En eksisterende teori har været, at runesten var en sjælden foreteelse, indtil kong Harald Gormssøn rejste den store Jellingsten omkring år 965, og hans prestigefyldte monumenter blev startskuddet til et runestens-boom.

Den teori aflivede Sveriges førende rune-specialist professor Magnus Källström, som bemærkede, at hverken Jellingstenens grafik eller formuleringer slog igennem i de svenske områder. Til gengæld har stenenes udsmykning, runetyper og ofte kristne indhold mere til fælles med dansk runebrug 50 år senere, under Knud den Store. Da der findes cirka 30 samtidige sten, som fortæller om stormænd, som tjente under Knud eller andre krigsherrer i England på det tidspunkt, er det den mest sandsynlige inspirationskilde. Man kan ikke sejle fra Uppland til England uden at komme gennem Danmark, så her igennem var der rig mulighed for at hente inspiration til de upplandske runesten. Jellingstenens betydning er overdrevet, mener Magnus Källström.

Viking betød oprindeligt sørøver, og det var først fra 1800-tallet, at ordet blev brugt som en etnisk betegnelse for alle Middelalderens skandinaver. På kongressen var der enkelte forskere, der eksplicit benyttede vikingebegrebet teknisk korrekt, men det er svært at slippe af med den etniske betydning, fordi 1800-tals-ideen er indlejret så grundigt i både forskningsverdenen og den offentlige bevidsthed. For eksempel det forhold, at hele arrangementet kaldes en vikingekongres, selv om den dækker utroligt meget mere end blot sørøveri. Det skyldes, at navnet blev givet i 1950, da man begyndte at holde disse store kongresser hvert fjerde år. Og dengang satte man gladelig vikinger ind »her, dér og alle vegne«, uden at være opmærksom på det problematiske i begrebet. I dansk arkæologi bruger man »vikingetid« som en betegnelse for perioden fra cirka år 800 til 1050, men de periodegrænser er også under angreb fra internationale forskere.

En af dem, som understreger kontinuiteten mellem Vikingetiden og de omkringliggende perioder, er professor Dagfinn Skre fra Oslo Universitet, som præsenterede sine undersøgelser af en stormandsgård på Avaldsnes langs Norges sydvestlige kyst. Gården kontrollerede sejlrutene langs kysten, nordvejen, som har givet hele landet navn. Gården havde sin storhedstid omkring år 900, samtidig med at sagaerne fortæller, at Harald Hårfager gjorde sig til konge over

alle Norges høvdinge. Da sagaerne også knytter Harald til Avaldsnes, der – både hvad angår størrelse og strategisk placering – overgår andre af tidens stormandsgårde, overvejer Dagfinn Skre, om gården kunne være kong Haralds vigtigste magtbase og udgangspunktet for hans erobring af Norge.

Men gårdens historie startede ikke med Harald Hårfager, den går helt tilbage til 200-tallet. Her blev den første hal bygget på stedet, som en af de tidligste storballer i Skandinavien. Den er samtidig med hallerne i Gudme på Fyn. Dengang byggede Avaldsnes sin magt på fordelagtige kontakter med romerriget, og ligesom i 800-tallet var magten baseret på kontrol med søvejen. I øvrigt viser de nordiske haller tegn på at være inspireret af de romerske basilikaer: Det er lange søjlebårne rum, der ikke har nogen funktion i produktion eller forarbejdning, men udelukkende danner en prestigefyldt ramme om social interaktion. De dukkede op i Norden fra 200-tallet, samtidig med at kontakten med Romerriget var på sit højeste. Denne tidlige kontinuitet er en af de faktorer, der opløder grænserne for den traditionelle definition af Vikingetiden.

FRA det vestlige Norge var der i gunstig vind højt et par dages sejlads til Shetlandsøerne, og herfra gik den skandinaviske ekspansion tidligt i 800-tallet videre ned over

Svensk runesten fra Uppland. Den står i dag i Stockholm. Farverne er rekonstruerede.

FOTO: STIG NØRHALD/SCANPIX

Orkneyøerne og nakken af Skotland til havet mellem Irland og England. Her etablerede stormænd sig med handel og landbrug, og her har dr. Stephen Harrington fra Glasgow University gjort en opdagelse: Selv i døden udøvede de nordiske fyrster dominans over de vigtige vandveje.

Fra Orkney og til Irland er der fundet over hundrede skandinaviske skibsgrave, og selv om de fleste ligger tæt ved vandet, er der en lille gruppe på 12-15 stykker, som skiller sig ud. I de fleste grave ligger den døde begravet i en mindre båd, under 14 meter lang, i nærheden af andre gravpladser og ned mod en vig eller anden naturlig havn. Men i en lille exceptionel gruppe af skibsgrave er skibene over 14 meter lange, de står i gravhøje, som er mere end 20 meter i længden, og de er placeret på højdepunkter i landskabet, hvad der giver udsyn over sejlruterne. På øen Man er der for eksempel to af den slags høje, en på den nordlige og en på den sydlige del af øen, og lagt så de tilsammen giver udsyn over de korteste sejlruer til både Irland, England og Skotland.

Det har kun været de mægtigste, top 10'erne blandt de i forvejen elitære stormænd, der fik så prangende grave. I stedet for kun at undersøge grave ud fra deres indhold, viser analysen, at det kan betale sig at inddrage landskab og kontekst i de arkæologiske undersøgelser.

Den slags opdagelser myldrede kongressen med – som små stifter til en billedmosaik af samfundene under den skandinaviske ekspansion i Middelalderen. Eksempelvis kan man nu følge den store hær, der plyndrede Nordengland i slutningen af 870'erne, år for år i de arkæologiske fund, inklusive hvordan de somme tider overtog allerede plyndrede gårde. Analyser af kulrester på indersiden af lerkrukker fortæller om ændringer i madkulturen som følge af disse skandinaviske indvandring.

Nye undersøgelser af en massegrav i Nordengland viser, at både angribere og forsvarere var etnisk blandede grupper. Og fund af kristne og hedenske symboler i grave og på sten viser, at religionsskiftet i generationer ikke var et spørgsmål om enten-eller, men var et både-og. Udviklingen i gravfelterne på Island viser, hvordan gårdejernes individuelle selvstændighed langsomt blev presset i bund af stormændenes magtcentralisering.

Viden, data og analyser blev således dynget op i gavmilde mængder, og man må håbe, at de en dag bliver samlet i en udgivelse. Den slags kan dog tage tid. Udgivelsen fra sidste kongres, som blev holdt i 2013 på Shetlandsøerne, er kun lige blevet klar, så den kan præsenteres på konferencen i dag.